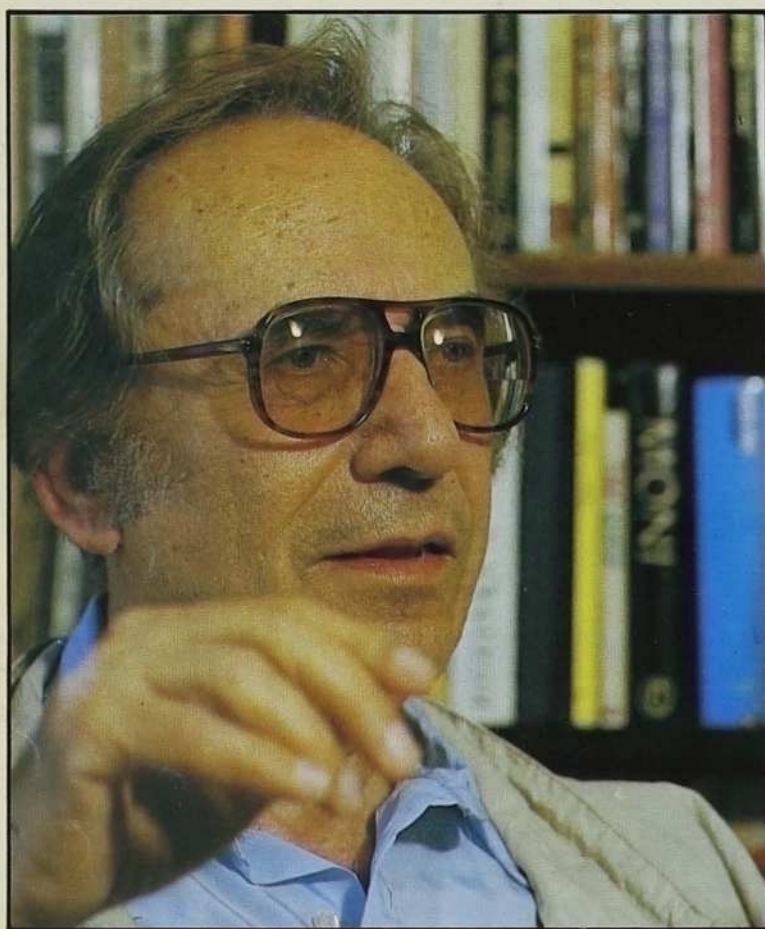

כותרת ראשית

מסמך מהמם בפרסום ראשון

הטריפ של ק. צמניק

סוכר השואה, יחיאל
'ק. צמניק') דינור,
מפד שתיקה שגזר
עליו מאז התעלף
על דוכן העדים
במשפט אייכמן
ומגלה כיצד נחלץ
מסיוטי אושוויץ
בעזרת ל.ס.ד.

איך הושג הסיכום בפרשת נאפסו

נחום ברנע:
צה"ל בעימות עם השב"כ

הטריפ של ק. צטניק

סופר-השואה, יחיאל (ק. צטניק) דינור, מפר שתיקה שגזר עליו מאז התעלף על דוכן העדים במשפט אייכמן ומגלה, במסמך אוטוביוגרפי שמסר ל'כותרת ראשית', כיצד נחלף מסיימי אושוויץ בעזרת זריקות ל.ס.ד. מסמך מהמם בעוצמתו. אושוויץ, אומר ק. צטניק, אינה פלנטה אחרת. אושוויץ היא הפלנטה הזאת, מעשה ידי-אדם. עכשיו הוא חרד משואה גרעינית

תום שגב

השואה עם מה שקראו בספרי ק. צטניק. רק מעטים מאוד ידעו מיהו. שנים רבות לא חשף כרבים את זהותו והסתיר את שמו האמיתי.

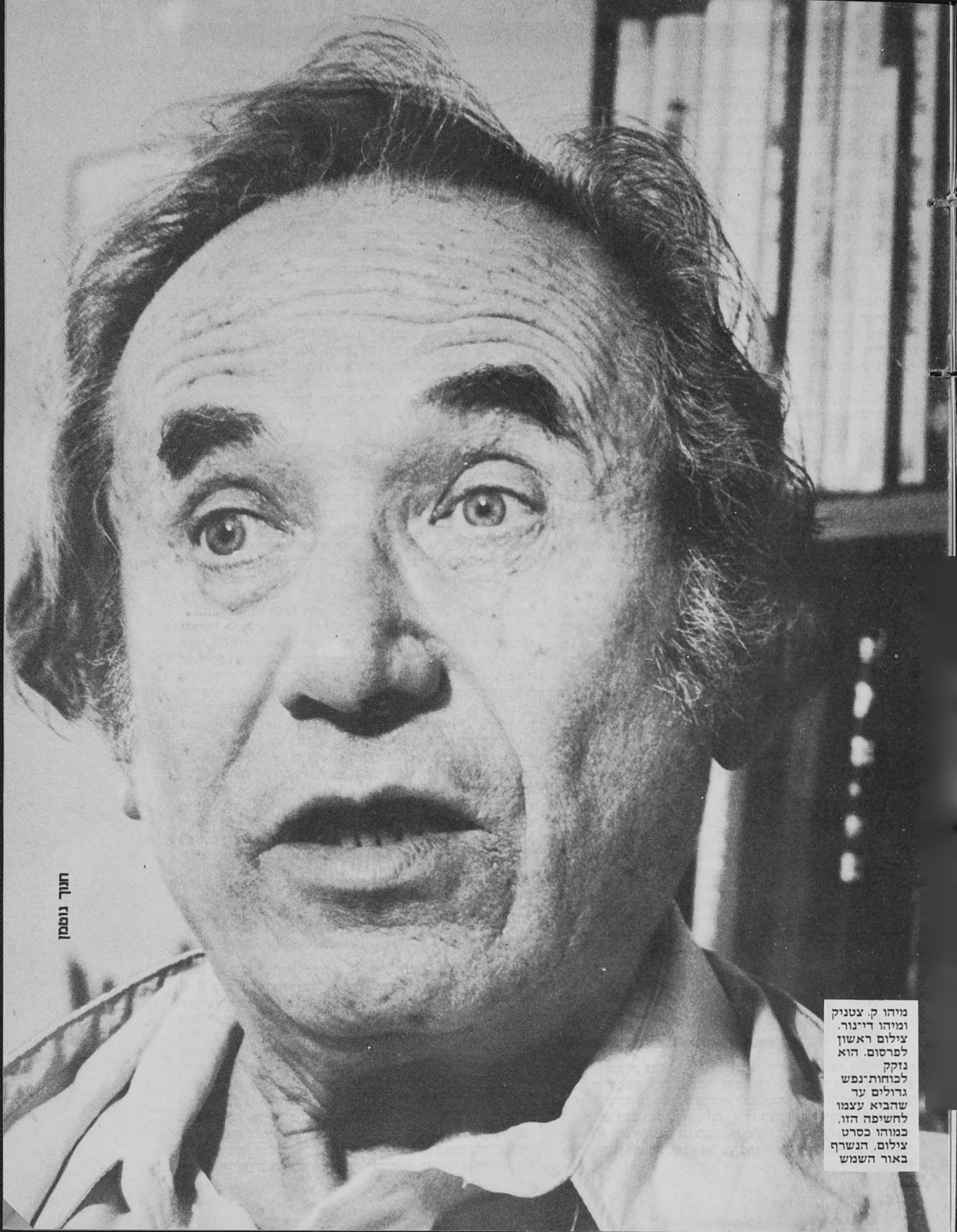
25 שנות שתיקה

לפני חודשים אחדים צילצלתי אליו, כמוני כעיתונאים אחרים, לשאול אם יש לו מה לומר על משפט דמיאניוק. קולו הכבוי, בטלפון, החזיר אותי באחת אל עדותו במשפט אייכמן. אי אפשר לטעות בו: זהו קולו של האיש מהפלנטה האחרת. אני מכיר בעל-פה את המילים הספורות שהצליח לומר לפני שהתעלף על דוכן העדים. הסצינה שודרה מאז פעמים אינספור בטלוויזיה וברדיו. "... הם הלכו ממני, תמיד הלכו ממני, נפרדו ממני... קרוב לשנתיים ימים הלכו ממני ותמיד השאירו אותי אחריהם. אני רואה אותם, הם מסתכלים בי, אני רואה אותם..."

חייגתי אליו ביראה גדולה. הייתי נער כשקראתי את פיפל. מעולם לא למדתי על השואה דבר שזיעזע אותי יותר. דינור אמר לי מה שאמר גם לעיתונאים אחרים, שאינו עוקב אחרי משפט דמיאניוק וכי אין בכוחו לדבר על משפט אייכמן. אחריכך נודע לי על הטיפול שעבר בליידן ועל הספר שכתב עכשיו והתקשרתי אליו שוב. בשבועות הבאים התפתחה בינינו היכרות טלפונית מזורה, בשיחות ארוכות מאוד, חלקן ביוזמתו. הוא דיבר הרבה, לפעמים בסערת-נפש גדולה, כמונולוגים שחלקים מהם לא הבנתי וחלקים עוררו בי אימה. והוא גם שתק הרבה, בטלפון.

הוא התחיל לכתוב על השואה סמוך מאוד לאחר שיצא מאושוויץ, באחד המחנות של הצבא הבריטי, ליד נאפולי, איטליה. שעתו רחקה. הוא חשש שלא יספיק. גם הרופאים חשבו שלא יהיה והוא הרי נדר נדר למתים, שבועה נשבע להיות להם לקול, לגולל את סיפורם כער. כ־40 שנה לאחר-מכן ידווח, במסמך אוטוביוגרפי שהשלים בימים אלה ומסר ל'כותרת ראשית': "התיישבתי לכתוב, ושבועיים וחצי לא קמתי ממקומי כמעט. מסרתי את כתבי-היד לחייל כדי שיעבירו לארץ-ישראל. החייל קרא בעמוד הראשון את שם הספר 'סלמנדרה', רכן אלי ולחש: 'את שם המחבר שכחת לרשום.' נזעקתי נגדו: 'שם המחבר! הם, שהלכו אל הקרמטוריום, כתבו את הספר הזה! רשום את השם שלהם. ק. צטניק.'"

האותיות ק.צט. (KZ) נגזרו מהמילה הגרמנית Konzentrationslager - מחנה-ריכוז. החייל שלקח איתו את סלמנדרה היה השחקן-הברדן, אליהו גולדנברג. גולדנברג הביא את כתבי-היד לזמן רובשוב, לימים הנשיא השני שז"ר, ורובשוב מסר אותו לסופר יד. ברקוביץ, שתירגם אותו מידיש לעברית ופירסמו בהוצאת 'דביר' עוד לפני שמחברו הגיע ארצה. בעקבות סלמנדרה כתב ק. צטניק את 'בית הבובות', את 'קראו לו פיפל' ואת 'כחול מאפר' ('העימות') וכולם יחד - 'כרוניקה של משפחה יהודית במאה העשרים'. הוא כתב עוד ספרים ובכולם תיעד את שיגרת המוות באושוויץ, ריווח בפירוט נורא על מעשי-סאדיזם, לרבות התעללות מינית בנערות ובנערים. יש דור של ישראלים שזיהו את זוועות

חנוך גוממן

מיהו ק. צטניק
ומיהו דינור.
צילום ראשון
לפרסום. הוא
נזקק
לכוחות-נפש
גדולים עד
שהביא עצמו
לחשיפה הזו,
כמוהו כסרט
צילום, הנשרף
באור השמש

זה 25 שנה הוא שומר על שתיקה מוחלטת, לפעמים עובד כפועל כפרדס. "דגע נחמתי", הוא כותב עכשיו, "כאשר ההרכבות שלי מתקבלות בעצים כורעון מפרה ברחמי-אשה. העץ הזקן יוסף לחיות בייחוריו". לפעמים הוא מתבודד, גם כותב. ספריו תורגמו ללשונות רבות, בהן יפאנית. קוראיו כתבו אליו מכל ארץ, אך הוא רחב פניות לאינספור להתראיין ומעולם לא דיבר בציבור. כבית-הנשיא מחלי קים אחת לשנתיים פרס סיפורתי על שמו. מעשה ביהודי שבנו התמכר לסמים. מיום ליום הירדרד. המשפחה נהרסה. אין מילים לתאר את גודל הטראגדיה. עד שגילה הכבוד את 'בית הכובות' ואחר-כך את יתר הספרים של ק. צטניק, וככל שקרא בהם עבר מפנה דרמטי וחלל לחלוטין להשתמש בסמים. אביו ייסר קרן בסך 100 אלף דולר, שפירושה ממונים פרסים לסופרים ומשוררים הכותבים על השואה. ק. צטניק אינו משתתף בטקס.

לפני שנתן את הסכמתו לקריאת הפרס על-שמו, התנה ק. צטניק תנאי שבכל פרסום, נייר-מכתבים, הזמנות וכדומה – יודפס בפרוזה כי פרס ק. צטניק בא להקים יד לשם האלמונים אשר הובלו למשרי פות, ולא תהיה כל השלכה בין הקדושים האלמונים ובין שמו האמיתי. פעם כמעט נסע לטקס, אך חזר הביתה. "בדרכי למוניות העולות לירושלים", כתב לנשיא יצחק נבון, "שבתי לביתי בלב כבד ומחשש שמא ידברו על ק. צטניק ויראו אותי. איכה אשא מבט עיניהם של אלה שהלכו ממני באושוויץ ואשר מבטם בי אינו סר ממני לעולם. נוהרתי כל הימים מפני אכזקי של כיבוד וטובתה הגאה, שלא ידבק אלי בשרי החי. לא אכלתי באוני ממנו..."

לפני כעשרה ימים החליט פתאום להראות לי את כתביהיד של הספר שכתב על לידו. נפגשנו וכעבור שבוע נפגשנו שוב. זה לא היה ראיון. "אינני מסוגל לענות על שאלות", כתוב בכתביהיד שהראה לי. "הרי זו טראומה שמקורה במרתף העינויים של הגסטאפו, בקטוביץ". השתדלתי לא לשאול. הקשבתי. לרגעים היה שבו בעינוי וזכרונותיו, לרגעים – מארח מאיר פנים, אף מחייך ופתאום הוא שוב באושוויץ, שוקע בשתיקות ארוכות, רוויות כאב ופתאום שוב איתי, בדירתו בת-לאביב, מתבדה במעברים פתאור מיים. מיוסרים ומיסירים. אין לחשוף אותו פן יישר, כמוהו כסרט צילום.

כתביהיד של הספר מקפל בתוכו דראמה אדירה, ומסר הומניסטי ואזהרה – זעקה, שנולדה בתוכו בהיותו תחת השפעת ל.ס.ד. זה היה לפני עשר שנים, במירפאה של הפרופסור יאן קאסטיאנס, איש המחלקה הפסיכיאטרית של אוניברסיטת לייזן, הולנד. באסטיאנס היה מזדיק לו זריקות ל.ס.ד. בניסיון לשחרר אותו מסיוטי השואה שהוסיפו לרדוף אותו. כתביהיד הזה מכיל ריווח מפורט על הטיפול לים שקיבל ועל ההזיות שראה בעורו נתון להשפעת הסם. האיש אשר היה סמל לקורבנות השואה כולם וסיוטי לילותיו – סיוטיו של עם שלם, ראה עצמו במדי ס"ס: הקורבן היה רוצח והרוצח קורבן, זה וגם זה – אדם. הוא, שהנחיל לעולם את ההכרה כי אושוויץ היתה מעבר לתחום התודעה האנושית, אומר עכשיו כי שגה כאשר תיאר אותה כ'פלנטה אחרת' וכי האמת נוראה עוד יותר: אושוויץ נוצרה ברמותו של האדם שיצר אותה והאדם שיצר אותה בדמותו יוצר את השואה הבאה, היא השואה הגרעינית, ואיש אינו זועק, כפי שאיש לא זעק בימי השואה ההיא. מסמך מהמם בעוצמתו: פרק חדש בהבנת השואה ייפתח לאחר שהספר הזה יראה אור (אצל 'זמורה' ביתן).

פגישה עם אייכמן

הוא יליד קטוביץ, כיום בן 70. גדל בחווה של סבו, למד קבלה בישיבת חכמי לובלין, עסק במוסיקה, כתב – ופירסם שירים. "נער צעיר היה כאשר הופיע בחדר המערכת והוא אז בחור ישיבה", נזכר יוסף קלארמן המנחה. "הוא הושיט לי צרור כתבייד משלו. הבחור בעל הפיאות הארוכות והעיניים החולמות, עורר בי משום מה תשומת-לב מיוחדת. עוד בערכו של אותו יום עיינתי בסיפור ובשיר משלו. הוקסמתי מכשרון הכתיבה שלו ומכושר ביטויו. ביכורי פריי עטו פורטמו על כן במוסף לסיפורת של עיתוני".

לפני שעינו אותו בחקירה שעניינה מחבוא נשק כלשהו שהתגלה בגטו, הובא אלי לשכתו של מפקד הגסטאפו בקטוביץ, אלפרד דראיר. מישהו ממורעיו הצליח לסדר לו, מקושטא, רכזון של הוני דורס. המסמך הועבר אליו בצינורות הרשמיים, כאמצעות השגריר רות השווייצרית בכרלין ומיפקדת הגסטאפו בקטוביץ. ררייאר לא

ידע אל נכון מה לעשות בו, כיהודי הגטו שהיה פתאום לאורח הוני דורס. בעודו הוכר כרעהו כיצד לנהוג, נכנס לחדר קצין גבוה ממנו. הוא עיין בניירות ובלא אומר קרע אותם לגזרים. ק. צטניק לא ישבח את הרגע הזה. זה היה דרכונו אל החיים. עד היום הוא רואה את אצב עותיו של הקצין כשהו זורות את קרעי הנייר, אט אט, אל תוך הסל. אחר-כך נודע לו שהקצין ההוא היה ארולף אייכמן. כשעמד מולו בבית-המשפט בירושלים – חיפש את המבט בעיניו, אך התמוטט לפני שמצאו.

מעט לעת, כתוב בכתביהיד שנתן לי, כשהיה באושוויץ, בקע מתוכו לחש, המסתתר מאחורי האותיות "א.ד.מ.ע.". כותב ק. צטניק: "מאליה בקעה מתוכי הזעקה האילמת. וכמו תמיד, באושוויץ, כשניצבתי עיזבעין בפני המוות, הגיעה גם הזעקה האילמת הזו רק עד שיני המהודקות, שסגרו עליה מלצאת. אכן, זאת סגולת סגולתה: מעולם לא יצאה מכוחה אל הפועל, מעולם לא נמהלה באר ויר מבחוז. היא נשארה בפנים כלהבה כבושה. ר"ר מנגלה ראה אותה בתוך עיני. אצבעו לא התרוממה לסמן ליושמי המיספרים: 'למשרפה' נראה כאילו נדהם לראות מבט כזה בעיניו של שלד מוזלמן. מאות שלדים ערומים עמדו בתור מאחרי, ועד שהתאושש הד"ר מנגלה מתדהמתו – רחפוני עוזרו הצידה. טיקטק, טיקטק, אין זמן. מאות עומדים בתור.

"שנתיים ימים על פלנטת-אש זו ששמה אושוויץ. סלקציות אינספור ומיתות אינספור, ואת כולן עברתי בזעקת-לחש זו המסתתרת מאחרי ארבע האותיות העבריות הללו. כוחו של לחש זה, אני מאמין, חילצני מאושוויץ וב-1945, כשכתבתי את ספרי סלמנדרה (...), רשמה ידי כמאליה את האותיות 'א.ד.מ.ע.' ליד שם הספר. מאז רשומות ארבע אותיות אלו בעמוד הראשון ליד השם של כל ספרי, בכל הלשונות. מו"לים וקוראים, ירידים ומבקרים, שואר לים לפירושן של ראשיית-כות אלה, ואני אין הסבר בפי. וכי יאמין מישהו אם אומר שארבע האותיות הללו שמרו עלי שנתיים-ימים על פני פלנטת-אושוויץ? רק הוא לברו יודע את פשר האותיות האלה.

כשחצה אחרי המלחמה את נהר הגבול שליד גראץ, אוסטריה, היה עם ק. צטניק ניצולי-שואה אחר ושמו אבראשה. אבראשה חש שהוא אחרון העיירה שלו וכי סיכווי לחיות תלויים בכך שיספר את סיפורו. הוא כתב ספר. "הואיל ולא ידע עברתי", מספר ק. צטניק ביום, "ליוויתי אותו לבית-הוצאה יזרי אחר שכתובתו היתה עימו. כאשר שמעה האשה, המייסדת והמנהלת של אותו בית-הוצאה גדול כמה מדובר, לא נגעה בכתביהיד שהושטתי לה ורק הודיעה כי לאחר סלמנדרה – שעת-הזה יצא לאור – אין עוד מה להוסיף על הנושא.

"ניסיתי לערער: 'מה שנכתב בכתבייד זה', אמרתי, 'לא היה איש מלבדו יכול לכתוב.' 'ארוני הנכבד', פנתה אלי הגברת, 'אינני יודעת אם אתה קראת את הספר סלמנדרה. אני קראתי, ועלי להדי גיש שוב שאל הנושא הזה אין להוסיף אף פרט. אנחנו המו"לים משמשים רק מתווכים בין המחבר ובין הקוראים וכימים אלה השוק מוצף בסלמנדרה."

כעבור זמן מה נודע לק. צטניק שאבראשה מת בבדידותו. כתבי היד שלו הושלך לזבל. ק. צטניק: "מאז מופיעים פני אבראשה הרומי מים לנגד עיני, דוממים ומאשימים. ריבונו של עולמו אילו אך לקחתי או את כתביהיד הזה להוצאת-ספרים רביר וניגשתי אל העורך, או אל המנהל, ואמרתי להם שאני הוא המחבר של הספר סלמנדרה שהופיע אצלם, ואילו נתתי אחר-כך בידיהם את כתביהיד של אבראשה, אין ספק שהיו קוראים בו ואז היו רואים כמוני שזו תעודה מזעזעת יחידה-במינה, בעלת חשיבות היסטורית!" אך הגברת ההיא ידעה כמוזן מה שדיברה. סלמנדרה, פרי-עטו של ניצול אלמוני, הרעיש את הארץ כרעידת-אדמה.

ק. צטניק, דינור

ק. צטניק בספרו "נערה תל-אביבית קראה את הספר, ושנה חיפשה אחר המחבר. שומה עליה להחזיר לו תרומת-חיים. כתובתי היתה או כפסל בשדרות רוטשילד כלילה וספסל על שפתי הים יומם, ושם הנערה – ניקה. 'אילו רצה מחבר הספר שיידעו את שמו, לא היה חותם בשם בדוי ואלמוני', ענו לניקה כבית-ההוצאה. איך יכולתי להסביר שלא אני כתבתי את הספר. (...) במרתפי הצר, ←

בפרוטוקול
הישיבה היא
כתוב בוקודה
זו: 'מר דינור
קם ממקומו,
ירד מדוכן
העדים וצונח
על הבמה.
בהקלטה
שועשתה
באולם היום
שומעים את
אב בית־הדין
מעיר, כמו
ורגן על
ההפרעה:
'שקט, שקט.'

לישבת העיתונות הממשלתית

"אחת לשנה, ביום השואה," אומרת דניאלה דינור, בתו, "נותנים בטלוויזיה את הרפליקה של ההתעלפות שלו במשפט אייכמן. הפכתי לבתו של המתעלף. הילדים בכיתה של הבת שלי אומרים לה סבא שלך התעלף, כאילו שזה קרה אתמול."

בין יהודים לערבים. יש להם בת ובן. דניאלה דינור היא מנהלת ההפקה של הוצאת־הספרים זמורה־ביתן, ליאור הוא יום. כותב ק. צטניק: "לא אשכח את הסבל שסבלה ניקה בשקט ובהסתר בשל סיוטי־הלילה שלי. כאחוז־קדחת הייתי ננער משנתי בזעקות חנוקות, שטוף פלגי זיעה, וניקה, הישנה לצירי, מנגבת במגבות את זיעת־חררתי, תמיד בהלה ורחמים בעיניה." אשתו חשה שהיא ממלאת שליחות. זה היה יוצא־דופן בארץ־ישראל של הימים ההם, המתנכרת לשואה ומתנשאת על ניצוליה. פעם הלך ק. צטניק לשמוע נאום של יצחק גרינבוים, המנהיג הציוני שסימל יותר מאחרים את האינְיאונות והלא איכפתיות של הישוב

ר' על ד', נשאתי את ניקה לאשתי. היא עזבה את דירת עשרת החדרים של הוריה ובאה לגור עימי במרתפי. אין לשאול אותו מה היה שמו, אז. "ועדיין את שמך לי לא אבית לאמור," כתבה "חברתו לחיים ולסבל", ככתוב על עטיפת ספרה.

הוריה, מלכה ופרופסור יוסף אשרמן, רופא ידוע בתל־אביב, קראו לה נינה. ק. צטניק מכנה אותה ניקה, כשם האלה שבלובר. היא מעדיפה עכשיו את השם אלייזה, שקיבלה לרבריה במדיטציה. אלייזה נינה דינור היא פסיכולוגית, תיאולוגית ומשוררת. ספר שיריה עומד להתפרסם בקרוב ברביב. בראשית שנות ה־60 השקיעה מאמץ צים רבים בפעילות לביטול המימשל־הצבאי בגליל ועשתה לקירוב

תרע להסביר לשופטים מה היה באושוויץ? השתתקתי. וכי יכולתי לומר להם שאני נשרף בחיפוש אחרי המילה שתביע את המבט בעיני ההולכים לקרמטוריום שעה שעברו על פני ומבט עיניהם בעיני. לא הצלחתי לשכנע את הקטיגור, והופעתי במשפט, אך לאחר השאלה הראשונה של השופטים הנוגעת לאושוויץ ולאחר שהצלחתי להוציא משפטים ספורים מפי, צנחתי ארצה ואושפתי בבית-חולים, משותק למחצה ומעוות-פנים."

זו היתה הישיבה מספר 68 של המשפט, 7 ביוני 1961. ק. צטניק הופיע בבית-המשפט בחליפה קיצית הדורה. לרגע נדמה היה כי יעיד כמתוכנן וימסור תיאור כללי של מחנה אושוויץ. כשעלה על דוכן העדים נשאל לשמו האמיתי. יחיאל דיי נור, השיב, לראשונה בפומבי.

האזנר: "מה הסיבה שבגללה חסית בשם הסיפורתי ק. צטניק, מר דיינור?"

דיינור: "אין זה שם סיפורתי. אינני רואה עצמי כסופר הכותב דברי סיפורות. זו כרוניקה מתוך הפלנטה אושוויץ. הייתי שם בערך שנתיים. אין הזמן שם כפי שהוא כאן, על כדור-הארץ. כל שבר-רגע הולך שם על גלגל זמן אחר. ולתושבי פלנטה זו לא היו שמות. לא היו להם הורים ולא היו להם ילדים. הם לא לבשו כדרך שלובשים כאן. הם לא נולדו שם ולא הולידו. נשמו לפי חוקי טבע אחרים. הם לא חיו לפי החוקים של העולם כאן ולא מתו. השם שלהם היה המספר ק. צטניק. הם לא לבשו שם..."

בנקודה זו כבר היה ברור כי העד ניתק עצמו מהמציאות ששררה סביבו. הוא דיבר בקול מתכתי, בפאתוס נבואי, "כמו קורא עמוד מתוך ספרו", כתב חיים גורי שסיקר את המשפט. משהו בנימת הדבריו הטעין את אולם בית-המשפט במתח כמעט בלתי-נסבל. התובע ניסה להחזיר אותו אל מסגרת הדיון: "אולי תרשה לי, מר דיי נור, אציג לך מיספר שאלות, אם טוב הדבר בעיניך?"

דיינור ניסה להמשיך. כאן התערב אב בית-הדין, משה לנדוי. "מר דיינור, אמר, "שמע בבקשה לדברי היועץ-המשפטי". בפרוטור קול הישיבה ההיא כתוב בנקודה זו: "מר דיינור קם ממקומו, יורד מדוכן העדים וצונח על הכמה." בהקלטה שנעשתה באולם היום שומעים את אב בית-הדין מעיר, כמו נרגן על ההפרעה: "שקט, שקט." אחר-כך הפסיק את הישיבה. זה היה הרגע הדראמטי ביותר במשפט, אחד הדראמטיים בתולדות המדינה. דיינור לא חזר אל הדוכן העדים. גורי: "הוא ניסה למצוא את הדרך הקצרה ביותר בין שתי הפלנטות, אשר ביניהן עברו חייו. הוא ניסה להיות יותר מהאיש הבא משם. הוא ניסה להיות באי-כוח השבועה שקיימה אותו בחיים, לדבריו, וחלק מחשבון ההשגחה." שנים רבות לאחר מכן יכתוב דיינור: "לולא שאלני השופט במשפט-אייכמן את השאלות האישיות – לא הייתי מובל לבית-חולים ומחצית פני משותקת (...)" הוא לא חזר לדוכן העדים.

צופן הל.ס.ד.

כ-25 שנה לאחר מכן, הציעה לו אשתו שייסע אל הפרופסור באסטיאנס; דיינור סירב. אשתו השתדלה לשכנעו. דיינור: "מהימאוד הבנתי לרוחה. כל העצב והמכאוב, הענות והסבל שהחזיקה בתוכה שנים רבות, פרצו עכשיו בסערת שימחתה על הצלה. ואולם אני חיבתיה בורועותי ולא ידעתי איך אסביר לה שהפרופסור סור באסטיאנס לא יוכל להיות לי אפילו משענת הקנה הרצון. כי הפרופ' באסטיאנס לא היה באושוויץ, ואפילו מי שהיה באושוויץ אינו יודע אושוויץ מהי. גם לא מי שהיה שם שנתיים ימים, כמוני." הנסיונות לשכנעו שייסע נמשכו כמעט שנתיים. אלייזה נינה, דיינור שהתה אז בקליפורניה. היא שיגרה לו משם ספרים על ל.ס.ד., עוד ועוד מהם, "ואני בוחה בספרים אלה", כותב דיינור, "ורק צערה עולה אלי מהם. יש ויסורי אהוביך קשים עליך משלך." אך נראה שהספרים עשו את שלהם. דיינור: "כחוט השני עובר בכולם הרעיון המשרד עכשיו פתאום אל מוחי: הנה חלון זה שלידי אני עומד, והקיר בו קבוע החלון – לכאורה שניהם מהווים הגבלה פיסית שאין לעברה. אף-על-פי-יכן באפשרותי לצפות בעד החלון ולראות את הנעשה בחוץ, למרות המיגבלה הפיסית שביני לבין מה שאני רואה במרחקים. הל.ס.ד. – חוקה עליו שהוא החלון המרחיב את שדה הראייה אל מעבר לגבול שהציב לנו המות, אך זאת בתנאי שאתה ניגש לסם זה כאל אוריס-ותומים, ככוהנים הגדולים במיקדשים במימיקדם. קללת האלים רובצת על העושים שימוש פלסטר. וכך,

היהודי בארץ בתקופת השואה. זה היה בקולנוע 'מוגרבי' בתל-אביב. ק. צטניק זוכר את המילים – "הם הלכו אל הכבשן כששירת התקווה והאינטרנציונל בפיהם." כמעט התפלץ. והוא שבא משם הרי ידע את האמת. ב'קראו לו פיפל' תיאר, בכסות של שם כדוי, את בנו של גרינבוים, שהיה קאפו באושוויץ.

ביוני 1961 וקרא ק. צטניק להעיד מטעם התביעה במשפטו של

היא מצאה אותו בעקבות 'סלמנדרה'. "האתה עדין את שמך לי לא תאבה לאמר?" כתבה אלייזה נינה דיינור, חברתו לחיים ולסבל, בספר שירים העומד להופיע בקרוב בהוצאת 'דביר'

אדולף אייכמן. הוא ניסה לשכנע את היועץ-המשפטי לממשלה, גרעון האזנר, שיניח לו. "התחננתי לפני הקטיגור שישחררני מעדות זאת", הוא כותב עכשיו, "והקטיגור אמר: 'הוא משפט אשר בפרטיכל שלו יש לרשום את העדות שאמנם היה מקום כזה בשם אושוויץ ועל מה שנעשה שם.' אפילו עצם שמיעתו של מילים אלו החליאה אותי ואמרת: 'אדוני, אני לא אוכל לתאר את אושוויץ!' האנשים שהיו במחיצתו שמעו אז את דבריו והביטו בי בחשדנות: 'אתה, האיש שכתב את הספרים האלה, אתה רוצה לומר לנו שלא

רואה מלאכים ושרים מספר הזוהר, עזא ועזאל, וכן את שמחזאי מספר חנוך. הוא רואה אותם עולים מתוך ארובת הקרמטוריום באושוויץ, להמליך את 'נוקליאוס' מלכם להיות מלכו של עולם; נוקליאוס הוא האטום. רואה את אלוהים: "פני אלוהים אני רואה, מסתתרים בתוך הענן. מפני אלוהים כפני הרבי משיליוו – מנומרים שחן משונה. עור שלדו קלוף ומפוצל כקשקשי עץ יבשים. עכשיו

"עכשיו לראשונה אני שם לב לכך שלא בגיל בית-התפליין שלי-ראש מחולק כאות ש העברית, וזו נראית ככתר על ראשיהודי. אפשר לומר שהוא בן גילי", כותב ק. צטניק על התצלום התלוי מעל שולחן-הכתיבה שלו. "פעמים רבות נמצאתי במצבו."

אני רואה היטב את צבעיהם של הקשקשים: נגוהות של ירוק, ורוד וצהוב. הוא מתענה בסיוטיו-הזיותי והוא מתענה בסוד זהותו, מיהו ק. צטניק ומיהו יחיאל היינור. הקורא לא יכול שלא להתענות איתו בעיניו.

עברו רדף אותו גם בשעות שבהן פגה השפעת הסם. קל רגליים אני יורד לטייל באסטרדי-בולווארד, "הוא כותב. "טוב לי להסתובב ברחובותיה הצרים של נורדוויק, אך בעיקר אני אוהב להלך בחור צות לידן, העיר האוניברסיטאית העתיקה. אהבה סמויה יש בי לבני

בעומדי אצל החלון, הגעתי אל סף הפרש: כלום אפשר לראות בעד חלון הל.ס.ר. את שמעבר למסך שהוריד העילפון על עיניי לשון אחר: האם המפתח לסיוטים שלי נמצא בצופן הל.ס.ר.? כלומר, בידיו של הפרופ' באסטיאנס?"

הפרופסור השאיר עליו רושם עז. "לא באתי אליך כפצינטי", אמר לו דיינור בפגישתם הראשונה. "באתי משום ששמעתי שמצוי בידך מפתח לשער שאני רוצה לבוא בו. לפיכך, אנא, פתח לפני את השער, ואתה, בבקשה ממך, הואיל-נא להשאיר אותי בפנים לברי, עם עצמי."

בספרו מתאר דיינור חמישה 'שערים', 'שער' לכל אחד מחמשת ה'טראנסים' שעבר במירפאה של באסטיאנס. הוא שכב עירום, מכוסה בסדין. הפרופסור ישב לידו, השתדל להרגיעו. אחר-כך הזריק לו ל.ס.ר. ודיינור נכנס ל'טראנס', שבמהלכו דיבר, באנגלית, ולפעמים גם בעברית. הפרופסור נסה להציל מפיו מה הוא רואה בהזיותיו. דיינור שמע אותו רק במעומעם. "אמור לי, אדון דיינור, מה אתה רואה... מה... מה... מה... רואה... רואה... הוא ראה חזיונות אימים. בשיאם היה מוטל בשלולית של זיעה ואז הפרופסור היה מוציא מה'טראנס', והיה זה כמו היכה אותו הלם חשמלי. "לולא הערת אותך, הסביר לו באסטיאנס אחר-כך, "שוב לא הייתי יכול להחזיר אותך. אני חייב לעקוב אחרי הריחוף שלך, להחזיק אותך קשור אלי בחוט שהוא דק מאוד, וכשאתה מגיע ממש אל קצה החוט שבידי – הרי עלי להחזיר אותך, שאם לא כן אתה עלול להישאר שם, אבוד בשטח-ההפקר."

הוא ראה עצמו כילד, ב'חרר', מול הרבי ובבית-הכנסת, מול תמונה המתנוססת כרגיל מעל עמוד התפילה שלפני החון ובה שני אריות האוחזים בפסוק מתוך תהילים ט"ז, ח' – "שויתי ה' לנגדי תמיד". דיינור: "אותו 'שויתי' שהכרתי מבית-הכנסת שלנו נראה שונה כאן, על האופק של שמיר-אושוויץ. כאן הוא בוער כלפיד, נוגה בצבעי-הקשת. אבל – וזה המזור שבו – כל אורו זורח פנימה ולמעלה. אושוויץ ושמה כמו לא היו ולא נבראו, אף-על-פי ש'שויתי' ממלא את האופק כולו, מעפרי-הארמה ועד שמי-שמיים.

"אימה גדולה נופלת עלי. עומד אני בתוך מידחסי-השלדים במש- אית ובוהה אל האותיות ייחודה המאירות מתוך 'שויתי' באור שלא מעלמא הדין; ובצמד האריות, מימין ומשמאל, השומרים ביניהם על סוד הצירוף; 'שויתי' אדוני לנגדי תמיד'. פני אדם להם כאן וכנפיים פרושות. והאותיות יוד – האיו – הא – מתמזגות ורוחשות, זו בזו וזו על גבי זו. ואני קורא: 'אלוהים! אלוהים! מי גזר? אלוהים! אלוהים! אושוויץ – של מי היא?!"

"ברעדה אני נושא עיני לראות פני אלוהים באותיותיו ורואה נגדי פני איש ס"ס העומד למטה לפני המשאית. קוריי-שינה עוד ניכר רים בפניו. השחר קר, וירדיו בכיסי מעילו הצבאי השחור. לעיניו – נהר השלדים הזורם השקט מפתח הבלוק אל פתח המשאית. והנה נפתח פיו לרווחה ויוצא פיהוק ארוך.

"אותו איש ס"ס, אותו פיהוק, אותו שחר – בדיוק כמו בפעם הקודמת כשטיפסתי במעלה אותה משאית. אלא שהפעם אני רואה גם את 'שויתי' שאז לא ראיתי ואני זועק: 'אלוהים, מי ברא את אושוויץ?!"

'נוקליאוס'

ב עורו נתון להשפעת הל.ס.ר. וגם בין 'טראנס' ל'טראנס', הוא רואה חבר לצרף, שמכים אותו עד מוות, במקל, על אחוריו, לאחר שמכנסיו הופשטו מעליו, והוא רואה חבר אחר שחי רק מפני שבעליבותו הוא משעשע את אנשי הס"ס כמוקיון, עד שהם מורחים את ראשו בריבה ומוציאים את האסירים המורעבים ללקקה מעל ראשו ואלף האסירים מסתערים על האיש והכל נהפך פתאום לגוש אחד של ידיים ורגליים. כל אחד נושך ומלקק את חברו. הגרמנים נאנקים מרוב צחוק ועל רחבת-המפקד נשאר מוטל פגר שותת רם, אכול ונשוך כמו מכורסם בשיני עכברים. הוא רואה איש ס"ס הרוצח את הנער ששימש אותו עד אז לסיפוק יצריו המיניים, צולה את גופתו, שפורדים-שפודים ובלוע את כשרו, נתחים נתחים. דיינור רואה את אחותו דניאלה בין זונות המחנה, הוא רואה את אימו, עירומה, בתור לכשני, עם כל האחרים, והוא רואה אותם עולים בעשן. הוא רואה את עצמו בסלקציה של הר"ר מנגלה: פעם אחר פעם עבר אותה, פעם אחר פעם נבחר לחיות. הוא רואה חזיונות כמור פסיכודליים, המראות מזכירים לו ציורים של סלודור דאלי, הוא

ואומרת משהו שאינני מכין והיא עוצרת גבר אחד העובר על פנינו ואומרת לו משהו. אני שומע את המילה אמבולנס ושוב אני אומר: 'קאן ניט לופה...' וממשיך ללכת. אנשים עומרים ומסתכלים אחרי ואני צועד וצועד מרחוב לרחוב ועיני יורדות המעות (...).

כתובת קעקע

ומיים לפני ה'טראנס' השני שלו, הלך ריינור אל חוף-הים, ומצב רוחו, הוא כותב, כשל נידון למוות, יומיים לפני ביצוע גזר-הדין. עונת התיירות היתה אז בעיצומה. רוב התיירים באו מגרמניה המערבית. ריינור: "אני מבחין סמוך אלי בקבוצה עליזה של גרמנים צעירים שעל הזיהם ורועותיהם ציורייקעקע שונים ומשונים. במין בדיחות-הדעת הם מסתכלים בסתם מיספר מקועקע שהם רואים אצלי. חידוש הוא זה בעיניהם והם חוזרים ותוהים על משמעות המיספר הכחול הצרוב על זרועי, עד שאחד מהם מתקרב אלי. "הדם הולם בעורקי. זו לי פעם ראשונה ממש שאני חושף את המיספר שעל זרועי. שלושים שנה מאז נצרב בבשרי הקפדתי שלא תשופנו עין זר. שלושים שנה אין שום חולצה קצרת-שרוולים בארוני, ובחודשי הקיץ הארוכים בארץ מוכת-השמש, אני מתענה ומזיע בחולצותי ארוכות-השרוולים. וביותר קשה לי כבדיכות-השחיה הפומביות, תמיד מגבת תלויה על זרועי השמאלית (...). תמיד, אמנם, נרמה לי שעיני הכל מכוונות אל זרועי השמאלית וכליכך משום שמעולם לא הסתגלתי למיספר זה שנצרב לא רק בבשרי אלא גם בנשמת. עד היום אינני זוכר עליפה מהו המיספר, וכדי לדעת עלי להביט בזרועי. בגלל הטרואמה הזאת שוב אין מוחי נוטה לקלוט מיספרים.

"רק בנורדווייק, על חולות שפתי-ימה, חשפתי לראשונה את המיספר לעיני השמש. אולי משום שכאן אין איש מכיר אותי. כאן לא ישראל, שבה גם ילדי בית-יספר הרואים מיספר כזה על זרוע יודי עים מייד מיהו ואיהו האיש הנושא אותו ומנין הוא בא. אגב, לא

הולנר, אהבה שמקורה באושוויץ, שם היינו כולנו מה שהיינו. וכי צריך לומר מה היינו באושוויץ? אבל את היהודים ההולנדים שפגשתי לראשונה באושוויץ לא שכחתי, פניהם של שניים מהם מלווים אותי מאז. האחד קראוהו באושוויץ 'בייבי': את שמו של השני לא אדע עד היום, אבל את עווית-הסירוב שהיתה על פניו כשסירב למלא את הפקודה של הגרמני – לא אשכח לעולמים. ליד הבור עמדנו, קומנרו עבודה.

"המספרה התמלאה למעלה מכפי קיבולה. פתאום מגיעות מרחבת הרכבת משאיות המביאות מטען חדש, של נשים וטף צועי נים. הואיל והקרמטוריום מלא מלהכיל עוד, פורקות המשאיות את מטענן לתוך הבור ואיש הס"ס פונה אל הראשון בשורה שלנו ומצווה עליו לקחת מיכל-נפט ולהריקו על הנשים והילדים.

"לא! לא! אומר הלה בהולנדית. "לעולם יצלצל באוזני ה'לא' ההולנדי שלנו. 'לא' כזה עוד לא נאמר לגרמני באושוויץ.

"שעה שנשים וטף מתחילים לבעור ניגש איש הס"ס אל מאחרי השורה שלנו ובוטט ברגלו באחוריו של ההולנדי. גופו השלדי של הלו עף ככדור אל תוך הלהבות.

"בלכתנו לעבודה צעד הולנדי זה לידי בפסיעות כושלות. 'קאן ניט לופה...' מילמל ואני שמעתי אז לראשונה את צלילי השפה ההולנדית. הבטתי בו והבנתי את המילים. מאז ה'לא' שלו לאיש הס"ס ומעופו לתוך הלהבות שוב לא אשכח את הפסוק: 'קאן ניט לופה...' – אינני יכול ללכת כליכך מהר (...).

"עכשיו כשאני מטייל בסמטאותיה של נורדווייק, עולה לנגד עיני הצעידה שלי באושוויץ ולצידה ההולנדי הממלמל 'קאן ניט לופה...' ואולם עכשיו שמיי-הולנר מעל ראשי וארמת נורדווייק תחת כפות-רגלי ופניהם של אנשים הולנדים חולפים על פני – נשים וסלייקניות בידיהן, גברים, פועלים, נערות כבגדיים בדרך אל החוף ואני צועד וצועד ולצידה פני ההולנדי הנחשל באושוויץ ואני מסתכל בפניהם של העובדים ושבים ופתאום קם בי רצון לומר שלום לכל אחד מהם. אינני יכול להתאפק עוד ואני אומר לגברת ההולכת עליידי: 'קאן ניט לופה...' והגברת נעצרת, מסתכלת כי

שבווראי היה רוצה עכשיו, בבוקר קר זה, להישאר במיטתו החמה, בלי להשכים עם שחר משום שמשאית עמוסת חומר צריכה לצאת לקרמטוריום.

"בו ברגע תקתני וזועה שכמוה לא ירעתי מעודי. אם כך הוא, הרי יכול היה הוא לעמוד כאן במקומי, שלד ערום במשאית, ואילו אני, אני יכולתי להימצא שם במקומו, בבוקר קר שכזה, דואג לשלוח אותו ומיליונים כמוהו לקרמטוריום וכמוהו הייתי גם אני מפקח משום שהייתי מעדיף, כמוהו, להוסיף ולשכב במיטה, בבוקר קר כזה.

"והוא – כמוני עכשיו, היה מביט לעברי מתוך המשאית המתרחקת?

"אהה, אלוהים, אל רחום וחנון, כלום אני הוא, אני הוא שבראתי את אושוויץ? שהרי לא די שגרמני זה שלעיני, סמל גולגולת המוות על כובעו, וידיו תקועות בכיסי מעיל ס.ס. שחור, יכול היה להיות במקומי, אלא שאני – וזו הנוראה בזוועות – אני הייתי יכול להיות במקומו?!

"אהה, אלוהים, אל-אלוהי שמי-אושוויץ! הארינא פניך ליציר כפיך למען אדע מיהו היושב בתוכי ונשלח עכשיו לקרמטוריום ומיהו היושב בתוכו ושולח אותי לקרמטוריום? אתה יודע כי ברגע זה שנינו, השולח והגשלה, שווים אנחנו בכני-אדם! יצור-כפיך, בדמותך ובצלמך.

"המשאית עוברת את שערי-אושוויץ שמעליו האותיות הגרמניות 'ARBEIT MACHT FREI' והן מתחלפות באותיות העבריות: 'בצלם אלוהים ברא אותו'.

"עדיין הוא ניצב לעיני: איש הס'ס ופיהוק על פניו. המשאית נוסעת, ה'שויתי' בוער בצבעיו, שמי אושוויץ דולקים, ופני הגרמני מצטיירים על רקע האותיות יודא-אזויהא. ראש הגרמני על-פני ה'שויתי' הניצב לנוכח שמי אושוויץ העולים בלהבות, והמשאית נוסעת, וכל המראה הזה הנורא נוסע עימי, ואין המראה מחוץ לעיני

נהגתי כך משום בושה או אשמה, כלל וכלל לא. ובכן מדוע? לשטן של אושוויץ הפתרונים. כאן, בנורווייך אמרתי להשתחרר מקללת אלוהים הרובצת על חיי והנה דווקא גרמני עומד עלי, מביט על המיספר שעל זרועי וממלמל משהו. שוב אינני שומע ואינני יודע את המתרחש סביבי. אני חש שעוד מעט יקרה משהו איום. חיה מטורפת כמו התעוררה בתוכי והיא מבקשת לנעוץ מלתעותיה בגרונו של העומד מעלי. קפצתי על רגלי ובקללה התחלתי לרוץ. דילגתי על גופים, רצתי על פני האסטרודי-בולווארד. כך רצתי לפני, ברחובות הגטו, כשיצאתי בפעם הראשונה מן הבית לרחוב וטלאי צהוב תפור למעילי ליד הלב. נדמה היה לי שמכל הבתים, מכל החלונות, מכל הצדדים, אפילו מאבני הרחוב, מורים עלי באצבע ואומרים: 'הריהו מסומן... הריהו מסומן... מסומן... ואז פרצתי בריצה חזרה הביתה.

"עוד עכשיו טבועה בעיני כבואת פניו המחייכות של אותו גרמני צעיר שה'קעקע' שעל זרועי נראה לו פשוט ומקורי ואני שואל את עצמי אם בדורות האמים תופיע גם תקופתי בהיסטוריה הגרמנית ככתובת-קעקע פשוטה ומקורית."

הוא איש בל.ס.ד. את סוד סיוטיו. בשיאו של הטיפול, לאחר שעמד פנים אל פנים מול אלוהים – הוא מוצא עצמו במדי הס'ס, על ראשו מצחיה עם סמל הגולגולת, ואז ידע את הנורא מכל, כי בהיותו אדם – יש לו חלק באשמה. וזהו, כנראה, האמת העיקרית שלמד בליידן.

"ואני בתוך המשאית המתגלגלת," כתב, "שלד ערום בין שלדים ערומים, נשלח עכשיו על-ידי הגרמני המפקח אל הקרמטוריום. מביט בו ובפיהוקו ופתאום שואל את עצמי: האם הוא שונא אותי? הרי הוא אפילו אינו מכיר אותי. גם את שמי אינו יודע. אני מוסיף להביט בו ושואל עצמי: האם אני שונא אותו? הרי אני אפילו את שמו אינני יודע, כשם שאינני יודע את שמות כולנו, המובלים עכשיו לקרמטוריום. כל מה שאני יודע על הגרמני הזה הוא

**זה היה לפני
עשר שנים,
במירפאה של
הפרופסור יאן
באסטיאנס.
באסטיאנס
היה מזריק לו
זריקות ל.ס.ד.
בניסיון
לשחרר אותו
מסיומי השואה
שהוסיפו
לרדוף אותו**

התסמונת

חיאל דיינור מתאר את הפרופסור באסטיאנס כאיש גבהיקומה ורחב גרם, בעל ראש עגול, שערו מעין נחושת-יקלל ופניו קורנים טובילב. משרדו מוצק וכבד וביתי כמוהו, קירות ספרים סביב וביניהם, בתרי גום הולנדי, גם ספרי ק. צטניק, הוא אינו יודע, הוא כתב, מה עבר על אחרים בשעה שהל.ס.ד. "שילחם אל החלל", כדבריו, אינו יודע מה ראו ומה חוו. הוא, מכל מקום, "טולטל טלטלה נוראה", הוא כותב, ונוקק לשבועות רבים עד שיכול "לחזור לאטמוספירה ולנחות נחיתה רכה על הארמה". האם זה בגלל שהוא שונא? הוא שואל ואולי השוני הוא בכך שיתר החולים היו כלואים אמנם בכל מיני מחנות גרמניים, אך לא באושוויץ ורובם לא יהודים.

אולי הפרופסור יאן באסטיאנס, המנהל הרפואי של המרכז לנפגעי מלחמה בליידן, הולנד, הסביר לי בטלפון שכל פאצינט אכן שונה מאחרים, אך כולם יחד, אלפים רבים מהם, סובלים מאותה תסמונת, היא 'תסמונת ניצולי מחנות הריכוז'. ביסודו של דבר מדובר בתופעות פוסט-טראומטיות: הפרופסור השתמש בכיטוי Post Traumatic stress disorder. זהו מונח כולל, המשמש גם לתיאור ההשפעה של תאונה, מחלה או אסון כלשהו.

התופעות שבאסטיאנס איבחן בין אסירי מחנות-הריכוז וני-צולי המחנות, ידועות בצורה זו או אחרת מאז מלחמת-העולם הראשונה וקרוכות להלם-קרב. גם מי שענו בתקירות, או נפגעו בפעולות טרור, כגון נוסעים במטוסים או ריפלומטים שנחטפו – סובלים מתופעות דומות, בדרך כלל, יש להניח, אינטנסיביות פחות. באסטיאנס מטפל עכשיו גם בהם, בשיתוף פעולה עם בית-הדיון הבינלאומי בהאג, ארגון 'אמנסטי' הבינלאומי וגורמים ממשלתיים ממדינות שונות.

באסטיאנס החל במחקרו מייד אחרי מלחמת-העולם השנייה. עבודת הדוקטורט שלו (1957), מבוססת על 300

מקרים. באסטיאנס הגדיר שלושה שלבים שעוברים אסירי המחנות, ובהמשך מחקריו הגדיר שלב רביעי שעובר בעיקר על ניצולי המחנות (באסטיאנס מבחין בין תסמונת אסירי המחנות לתסמונת ניצולי המחנות). אחרי ההלם נכנסים לפעולה מנגי נוני אועקה פיסיוולוגיים ונפשיים המאפשרים לאדם להסתגל אל המציאות שמסביבו, אך ככל שעובר הזמן – הוא מאבד מכוחו, וסובל מתישות.

שלב ההסתגלות יכול להימשך שלושים וגם ארבעים שנה. ניצולי המחנות יכולים לנהל חיים נורמליים, לכאורה, והם יכולים להמשיך כך עד סוף ימיהם: בדרך-כלל אלה חיים מונור-טוניים, ללא שיאים גבוהים, ללא משברים עמוקים: הסיפרות

יאן באסטיאנס, פסיכיאטר, זוכר את דיינור רק במעורפל. ניצולי-השואה פנו למלכה

הפסיכיאטרית מתארת חיים כאלה במונח לטיני – 'זיטה מינימה'. ההסתגלות אל מה שמקובל לראות כחיים נורמליים בחברה, דורשת מאמץ גופני ונפשי גדול. באסטיאנס מצא כי אלה מניצולי המחנות שידעו לכאורה להסתגל, עשו שימוש יתר במנגנוני הגנה נוקשים מאוד. הם מסתגרים בתוך עצמם, "כמו בתוך מחנה-הריכוז פנימי", אומר הפרופסור. גדרות המחנה הפנימי הזה מגינים עליהם, הם חוששים לפתוח את שעריהם וכך הם מתייסרים ללא הרף וללא קץ בעינויי המחנה, שנים על שנים. קרובים, מכרים ואף רופאים-נוטים לא אחת לחשוב שניצול המחנה התגבר על מה שעבר עליו וכי מראית

לכותרת ראשית לתת לו פרסום – אך עורנו נקרע בתוכו. אפשר שיגנוז את כתב־היד, הוא אומר, כי מי שמו להיות כנביא בעולם, ואולי מוטב שישרוף את הדפים: את בית הבובות שרף פעמיים, עד שתוציאו לאור. אם הכנתי אותו נכון – הספר הזה הוא חלק מהעדוּת שק. צטניק נדר למסור לעולם, קודם שחור מהפלנטה ההיא לפלנטה הזאת. על כן, אני מאמין, יפרסם את הספר: כל ימיו הוא מקיים את נדרו. ■

יישבתי על הכיסא אצל השולחן, לא חשתי שאני ממשיך לכתוב, לא חשתי שפנה יום, ירד חושך. לא חשתי שהדלקתי את מנורת השולחן. כך נמשך הרבר ונמשך. ימים. לילות. נשימה אחת ארוכה. וראי עשיתי פעולות אחרות כלשהן, וראי אכלתי, שתיתי, נכנסתי לבית־השימוש – מכל אלה איני זוכר דבר. זה נמשך שבועיים וחצי, כמשך הזמן שכתב את סלמנדרה, ספר עדותו הראשון. הוא השלים את הספר ומסר אותו למו"ל והתיר

ק. צטניק / הסיוט

הגרמנים עם הנערות שהביאה עמה ממחנה־הנשים שלה. ברגלי, כשהולמים בי הקולות האלה מתוך מעונות־הגרמנים מונק אני להסתתר באפלת הרצפה תחת לקרשי האצטכאות. הפעם החמצתי. היישר אלי היא מתנודדת. לרגלי היא גופלת. מלטפת את כנף חלוקי וממלמלת: "הוי, קדושו..."

אני נרעש: מתי כבר חוויתי את שמתחולל סביבי עכשיו? באיזה גלגול־כחיים קודם זה קרה לי? ברור שכבר חוויתי זאת לפני, אבל מתי? אני זוכר שדבר־מה נורא עתיד להתרחש וכי עלי לדעת מראש מהו. ואולם כוח ארזי, חוק ממני, עובר בתוכי, מתגבר עלי ומסתירו ממני: עתיד שהוא עבר, עתיד שכבר חוויתי אותו. והגרמניה הבלונרית כורעת לפני, מתבקת את רגלי ואומרת: "הוי, קדושו..." ואני נושא את עיני אל פתח הבלוק ורואה את האכזר מכולם, את זיגפריד, איש הס.ס. בעקבות הגרמניה הוא בא, להחזירה אליו. זיגפריד ניצב בלי כובעו ומעילו, ובגופייתו הלבנה הוא נראה איום יותר מאשר באפור־הס.ס. השחורה.

"קח אותו איתנו," היא מתחננת לפני זיגפריד, "אעשה כל מה שאתה מבקש."

ואני יודע וזוכר שכאן, במקום הזה, רצח זיגפריד את זנו" ויל לובלינר, ואין ב'באושטאלה' יום שבו אינו רוצח אחד מהאסירים.

"בוא, סאניטרו" מצווה זיגפריד. "לא! לא!" אני זועק בפנימיותי. "לא אלקי; אינני רוצה לראות את הנורא בסיוטי! לא! לא!"

"מה אינך רוצה לראות, אדון דיינור? מה אתה רואה? אמור, אדון דיינור, מה אתה רואה?... רואה?... רואה?..." את הקול אני רואה.

קול אלוהים נגלה אלי באפלת הבלוק, והקול קורא: "מה אתה רואה, הערד?" את הקול אני רואה.

הילת־יקודש אני רואה באפלת הבלוק, אני הולך לקראתה וזיגפריד מוביל אותי אליה. אני רואה את הקול הקורא:

"מה אתה רואה, הערד?" את ההתגלות אני רואה.

"אמור, אדון דיינור, מה אתה רואה?... רואה?... רואה?..." את זידיה־שכינה אני רואה באפלת הבלוק ועיני מסונגרות מעוצמת האור. "מה נורא הבלוק הזה?" על פני אני נופל זיגפריד עוקר אותי מהארץ והגרמניה מתחננת: "בעדינות, זיגפריד! נהג בו בעדינות!" וזיגפריד מקים אותי בעדינות ומוביל אותי בידו בעדינות.

"מה אתה רואה, הערד?" הילת־יקודש אני רואה במעונות־הגרמנים. הילת־זוהר מעל ראש אחותי הערומה. את תכול עיניה של אחותי אני רואה, והרדת־אחרית מפילה אותי ארצה. את מראה אחותי אני רואה בגלגל־אש־זנוגה, וידי־שאל גוררות אותה ממני והלאה, ואת שועת־זעקתה אני שומע:

"תנו לי... אל אחי..." וקול הזעקה, כלבוש אש אדומה, מהלך ושוטף אל תוכי בארבע כנפות הארץ.

ולאחריה: חושך. הוא מליטני באדרתו כתכריך עם שקולו המעומעם של מפקד־המחנה וזחל ררך אוזני אל גזע מוחי, מחלחל אל מצולותיו ושם יורד ומתחפר: "זיגפריד, עצור! אני צריך את הסאניטור שלי! אני פוקד: 'לא!'"

בין הפנים האלה מתנדר על העץ גם תפוח־הארמה בקליפתו, אותו הפרשתי היום ממנת־האסיר שלי, ממנת־הבלבוסים שלי, לחלקו ביניהם. עכשיו אני מביט אל תפוח־הארמה התלוי בין העלים, רוחש חיים מסתוריים, וקליפתו מאירה אלי בזהר מהמם. כשהנחתי הבוקר את תפוח־הארמה במקום שמור ראיתי את הגבשושית שעליו. עכשיו עומדת גבשושית זו מול עיני והרעב אוכל בקרכי, סוחט באצבעות־ברזל את קיבתי, בוער במוחי ורוחק בי לנגוס את הגבשושית מתפוח־הארמה שהפרשתי בשבילם. רק את הגבשושית. "הרי בכל יום קורה אותו הדבר!" – אני טוען כנגד הרעב שבקרכי, אני ניגש לראות את תפוח־הארמה שהשאירתי, רק לראות ולא עור, רק לברר אל־נכון שהוא נמצא במקום השמור, אני נוטל אותו ביד רכה לחוש בו, אני מגישו אל נחירי אפירק כדי להריח את ריחו, אני חש איך שפתי העליונה נוגעת בו ואני מעבירו גם על שפתי התחתונה. שיני בוכות; רק נגיסה קטנה... ואני נותן להן את הנגיסה הקטנה הזאת, וכמי שנסתתרה בינתי אני בולע את תפוח־הארמה כולו בבת־אחת.

לא! לא היום! היום אסור שיקרה הדבר. נשבעתי שהיום לא אגע בתפוח־הארמה. כל צבעי הקשת זורמים מן הגבשושית היישר לתוך עיני, ולב הגבשושית רוחש חיים מסתוריים, מפתים, ואני יודע שאם ארד מן הכיסא ואגע בגבשושית אבצע את התפור כולו, כולו. פניהם של טדק ונוויל לובלינר מתנדרים ברוח, עיניהם בי, ועיני שלי נעוצות בגבשושית. אני חש בה טעם וריח שמעולם לא נתנסיתי בשכמותם – טעמו וריחו של התפוח הקרום המתנדר על עיני־החיים כגון ערן. "לא! לא!" אני צועק, ולעיני הגבשושית שעל תפוח הארמה, ובתוכה תנועות ריקוד נחשיות של לילית הערומה. אני זוכר את השבועה שנשבעתי שלא לגעת היום בתפוח הארמה, ואני צועק: "לא! לא!"

"אל מי אתה צועק, אדון דיינור? את מי אתה רואה?... רואה?... רואה?..."

אני רואה את פני האנשים להם נשבעתי היום את שבועתי. הם מגינים עלי, מסוככים עלי. אני מיטע עיני מתפוח־הארמה לכל אראנו וליד החומה אני רואה את הגרמניה הבלונרית, אהובתו של מפקד־המחנה, ניצבת בלי נוע. מי יודע כמה זמן היא כבר ניצבת כך ומכיטה כי. פחד נופל עלי. אפשר שבהצצה הזאת דרך האסנב אל מחוץ למחנה אני מתחייב בנפשי. כאן אין לדעת מה מותר ומה אסור. בכוח אני ניחק מסורג־הברזל ומתכונן לרדת מן הכיסא, ואני שומע את קול הגרמניה קורא אלי:

"יהודי, אל תסתתר! הראה לי שוב את פניך!"

סכנה גדולה הבאתי על עצמי: היא מפקדת־ס.ס. על מחנה נשים סמוד, ואני חייב לצייט. שוב אני עולה על הכיסא ותוקע ראשי בריבוע הסורג. עכשיו היא קרובה יותר לאשנב, והגון הירקרק של מדי הס.ס. שלה דוקר את עיני.

היא בזהר אלי ושפתותיה ממלמלות: כריסטוס הקדוש. כאלוהים, הפנים פני כריסטוס הקדוש...

לידי עומד איטסה־מאיר הצהוב שאינו רוצה לומר 'קריש' אחרי מות פיני בנו עם שלקראתי, אל תוך אפלוליתו של הבלוק, מתנודדת הגרמניה הבלונרית, שיכורה וערומה למחצה. ממעונות־הגרמנים היא באה, שם מתהוללים עכשיו

לא חשתי שהתיישבתי על הכיסא אצל השולחן, לא שאני ממשיך לכתוב, לא חשתי שפנה יום, ירד חושך. לא חשתי שהדלקתי את מנורת השולחן. כך נמשך הרבר ונמשך. ימים. לילות. נשימה אחת ארוכה.

מתוך דבר - משא הגרעין של אושוויץ, ספרו החדש של ק. צטניק על חוויות הטיפול שעבר בליידן